

Ольга Григорівна Задорожна

чл.-кор. АЕН України

канд. екон. наук, доц.

ORCID 0000-0001-6486-0710,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ РОЗРОБКОЮ СТРАТЕГІЇ ДУХОВНО-НООСФЕРО-СТАЛОГО ГОСПОДАРСЬКОГО АНТИКРИЗОВОГО РОЗВИТКУ

Актуальність проблеми. Зараз Україна перебуває в надто скрутному соціально-економічному стані. В ній панує кліпто-фінансово-олігархічна економіка, а країна досі не досягла рівня 1990 р. по ВВП, погіршилася структура її економіки і промисловості, суттєво звернута соціальна сфера, деградували освіта, наука, охорона здоров'я, різко зросла злочинність [1, с. 22]. Криза суспільної системи, яка особливо поглиблюється в останні кілька років, потребує розробки нової наукової антикризової стратегії національного відродження. Офіційні документи щодо стратегії відродження, з одного боку, не відображають цілісну реальність національної системи господарювання; з іншого боку, практично не розробляються й не реалізуються комплексні соціально-економічні програми у зв'язку з швидкоплинною зміною урядів, які неспроможні вести послідовну політику задля продуктивних соціально-економічних перетворень. Чи не найголовнішою причиною такої ситуації є те, що «перевірку на істинність нинішня українська еліта не пройшла, а отже, її роль як організатора розвитку та майбутнього процвітання країни і зростання добробуту народу опинилася під великим знаком питання» [2, с. 20].

У методологічному плані надзвичайно важливим є усвідомлення суті сучасної глобальної та національної кризи, яка традиційно сприймається як фінансово-економічна та соціальна. Проте видатні мислителі сучасності досить однозначно довели, що її основною причиною є *духовний занепад* людства, деградація *цілісної людяної* свідомості на основі розвитку одностороннього логіко-кількісного інтелекту, втрата *моральнісних цінностей* та *відповідальності* людини за створення штучного *технічного* світу, наростання *недовіри до інституцій*. Все це говорить про неспроможність кваліфіковано і компетентно забезпечити пошук шляхів та механізмів подолання сучасної глобальної кризи.

Аналіз останніх наукових досліджень. У таких умовах первинним завданням виживання людини і людства стає необхідність *кардинальної зміни світобачення*, яке б виходило з *цінностей* життя, миру, достоїнства людини, довіри та гармонізації відносин між людьми і між людиною та Природою. Сьогодні йде мова про те, що цільова, насамперед суто економічна – прибуткова, спрямованість людської діяльності є головною рушійною силою розширення загальної кризивості, коли *кількісні* показники росту явно *затмарюють* потреби *якісного* оновлення життєдіяльності людства. Якщо говорити науковою мовою, то ця кардинальна зміна світогляду полягає в переході від цільової до *ціннісної раціональності*, коли саме глибинні *духовно-моральнісні цінності* повинні задавати вектор антикризо-

вого мислення, формат усіх управлінських рішень і поле практичних дій по реформуванню національної та глобальної системи господарювання. По суті мова йде про те, щоб сучасна людина залишалася у своїй життєдіяльності *самою людиною*, а не перетворювалася в звіролюдину чи постлюдину, яка не має і навіть не намагається діяти в *ціннісному полі людяності*. Єдина трипостасна – *духовно-біо-соціальна* природа людини про-являється *цілісно* лише тоді, коли *духовна іпостась* є тим запліднюючим глибинним *уномом людяності*, який висхідно задає якості, здібності та внутрішні мотиви самої людини, що повинні розгорнутися в процесі *цілісної господарської життєдіяльності* кожного. В цьому плані «зараз вкрай необхідним стає зміщення акцентів у методології вітчизняних та практичних розробок убік *цілісного, ціннісно-орієнтованого, гуманістичного пізнання*, де людина розглядається як *цілісна духовно-біо-соціальна істота*, як *особистість*. Тобто *духовна складова життєдіяльності людини стає джерелом створення господарства*» [2, с. 56] як *цілісної сфери життєвідправлення* кожної *свободо-відповідальної творчої особистості*.

З огляду на актуальність проблеми сучасного стану національного господарства, які породили некомплексна соціально-економічна політика уряду, що привела до процесів деіндустріалізації і зубожіння більшості українців, не просто доцільно, а необхідно розробляти нову *парадигму духовно-ноосферо-сталого розвитку*. Її слід характеризувати як *основну національну стратегію*, спрямовану на *свободо-відповідальне і партнерсько-відроджувальне господарське реформування України*. Розробка та реалізація такої парадигми має *великий потенційний шанс* для відродження насамперед розвалені національної системи господарства тому, що в країні, з одного боку, є соціальна пам'ять про різноманітні форми необхідних для господарського розвитку основних трендів: *ціннісної конкурентоспроможності, довіри, широкого соціального партнерства та особистої й соціальної відповідальності*. Вони фундаментально закладені у традиційній ментальності українського народу, хоча в останні десятиріччя умови для укріплення цих трендів значно звузилися. З іншого боку, вітчизняні вчені-економісти почали формувати нову *людяномірну економічну науку*, де *цілісна особистість* розглядається як *базовий свободо-відповідальний творчий суб'єкт господарських перетворень*. Аналізу цих проблем присвячені наукові праці вітчизняних вчених О. Амоші, Н. Брюховецької, І. Булеєва, Г. Задорожного, Ю. Залозної, О. Новікової, Г. Пилипенко, Г. Скліяра, В. Тарасевича, Л. Яковенко та інших.

Мета статті полягає у розвитку методологічних засад управління стратегією духовно-ноосферо-стало господарського антикризового розвитку в форматі нової людиномірної науки, де трипостасна духовно-біо-соціальна природа людини визначає «коридор» життєво-необхідних людських господарських антикризових трансформацій заради виживання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно майже вся суспільствознавча наука досі займається насамперед аналізом *соціальної* складової *біосоціальної* сутності людини. Проте все ж доводиться констатувати, що традиційне визначення соціального, яка включає *все*, що *не є біологічним*, є досить однобічною й поки непереборною межею спрощення розуміння цілісності реальності, в тому числі й людини-особистості. Тільки коли ми ставимо запитання щодо того, *чим* визначається суто соціальне як взаємодія людей? – починаємо розуміти *нейтральність соціальності* як взаємодії індивідів, бо остання може мати цілком протилежне спрямування: як задля блага людини, так й у зло. Є взаємодії благісні, спрямовані на задоволення потреб самопізнання і самореалізації особистості, яка є головною цінністю у людському, людському суспільстві; а є взаємодії, коли діяльність людини спрямована на завдання шкоди самій людині та Природі, як то: атомна зброя, виробництво наркотиків, алкоголю та т.п.

Це *говорить про те*, що вченим необхідно розуміти, що *глибше соціального* існує сутнісна, визначальна *внутрішня сфера духовно-моральнісних цінностей і мотивів*, які повинні «задавати» якісний коридор діяльності для усіх суб'єктів господарювання. Соціальне як взаємодія є в основному наслідком зовнішнього відображення того, що відбувається в душі людини, які цінності, мотиви, орієнтири й устремління там виступають, чим керується людина при ідеальній побудові майбутніх образів й проєктів та на що саме спрямовані її дії та взаємодії при об'єктивізації своїх внутрішніх образів і побудов у феноменальному світі. Тому перед людиною постає досить чітке завдання пізнання свого *внутрішнього духовного світу*, який певним чином *кодує інакше можливе* спершу у духовно-ідеальній площині, а потім намагається створювати його через свою творчу діяльність у процесі господарської об'єктивізації. При правильному розумінні внутрішнього духовного світу і свідомій реалізації такого розуміння відбувається процес *одухотворення, олюднення* дійсності, що сьогодні в глобальному кризовому світі стає рівнозначним виживанню і спасінню людства, а також охороні Природи як необхідного середовища для життєустрою людини.

У цьому сенсі необхідним стає розуміння того, що сучасна людина не має права задовольнятися якимось однобічним, однорівневим, однолінійним баченням понадскладної реальності, яке досі за інерцією пропонує механіко-матеріалістично налаштована традиційна наука з її догматичним викривленим методом діалектики. Науковий погляд і наукова трактовка досі в основному ігнорує все те, що знаходиться в сфері духу, духовності, тобто те, що не вловлюється фізичними пристроями та інструментами, а також поки що не підлягає науковим експериментам. Діалектика ігнорує основоположний духовний світ людини, її глибинну духовну специфіку. Слід погодитися з пророчими словами П. Флоренського, що «науковий світогляд і якісно і кількісно втратив той основний маш-

таб, яким визначаються усі інші наші масштаби: *саму людину*» [3, с. 344]. Досить важливим дороговказом зараз стають слова М. Хоркхаймера: «*Інструментальний характер мислення у проведенні реформ не може бути критерієм істини*» [4, с. 102] (виділено нами – О. З.).

Як показав аналіз новітнього періоду ринкових перетворень, спостерігається досить висока нездатність сучасної еліти відтворити і розподіляти необхідний мінімум ресурсів з точки зору досягнутих суспільством потреб. Зберігається інверсійно-катастрофічний шлях вирішення гострих суспільних проблем, бо схематично-спрощений світогляд вчених і політиків носить абстрактно-ліберальний характер. І подолання такого стану вимагає насамперед *кардинальної зміни світорозуміння*, коли рефлексія повинна піднятися на вищий щабель осмислення кризової дійсності, мати спрямування не сліпого копіювання і насадження запозичених іноземних інститутів, а поглибленого аналізу причин того, що відбувається у сфері національного господарства. Така нова цілісна рефлексія повинна відкрити шлях творчому господарському процесу народу. Вона неодмінно повинна супроводжуватися зростанням *відповідальності за долю* нації у світі, що постійно змінюється.

Проте, ставлячи як вищий науковий ідеал навіть природничих наук пізнання *цілісного* світу перед людиною, яка навіть вважає себе лише науковцем, неминуче постає вимога «прийняти єдність науки і духовності» [5, с. 307], змінити координати мислення і світобачення. Зміст сучасної рефлексії вже не може не опиратися на розуміння *провідної ролі духовності* в протикризових господарських перетвореннях. Якщо не приймається до уваги наявність духовного світу, то годі й говорити про цілісність реальності, про її синкретичні витoki, потенційну духовно-ідеально-інформаційну матрицю розгортання життя. В цьому сенсі новим головним й цілісно-істинним методом світопізнання стає *триалектика* [6], яка дозволяє досліджувати єдину трипостасну – духовно-біо-соціальну природу людини, коли до розуміння геному (біологічне) і мемону (соціокультурне) з необхідністю додається *уном* (власне людське, людяне) [7], що виділяє саме людський рід із всього живого. Почала формуватися нова цілісна людиномірна наука – *уноміка* [8], яка дозволяє досліджувати процес розгортання уному людяності в цілісній господарській життєдіяльності особистості.

Якщо ж перейти тепер до дослідження більш загальної проблеми виживання людства, то на перший план висувається розробка відповідної стратегії господарювання, яка б змогла забезпечити розв'язання вкрай гострих суперечностей сьогодення в руслі нових методологічних засад людиномірної науки, де альфою і омегою стають людські цінності життєдіяльності людини/людства. Справа в тому, що «неоліберальні реформи, при тверезому розмислі, не привели ні до прискорення процесів демократизації (які почалися задовго до неолібералізму...), ні до сталого економічного зростання...». Більш того, «якщо скористатися афористичним висловом британського економікогеографа Девіда Харві, постає питання про «порятунок капіталізму від неолібералізму», про стабілізацію і «оцивілізованість» світових ринків» [9].

У цьому ключі ми перш за все повинні критично оцінити ті теорії чи концепції, які зараз на слуху і пов'язані з пошуком шляхів подолання сучасної гло-

бальної кризи. Це дві сучасні головні концепції господарських перетворень: *сталого розвитку* і *ноосфери*. При цьому зараз більшого практичного значення набувають саме критичні моменти щодо виявлення їх недоліків чи шкоди для людини/людства. Це пов'язано з тим, що в практичному плані ці дві концепції майже не реалізуються, а є здебільшого об'єктом наукових дискусій. При цьому ці дві концепції, як показав змістовний їх аналіз, висхідно переслідують яскраво виражену *технократичність* суспільного розвитку. Коротко розкриємо ці концепції у даному аспекті.

Сталий розвиток почав досліджуватися з початку 70-х років минулого століття, а з 1992 р. мав стати головним практичним питанням подальшого планетарного суспільного розвитку, як бачилося тоді, повісткою дня для нового століття. Такий розвиток орієнтувався на людину через розв'язання трьох основних проблем: екологічної, забезпечення гідних умов життя для прийдешніх поколінь, підвищення ролі жінок у суспільних перетвореннях. Метою вирішення цих проблем мало бути створення умов для справедливого розподілу результатів розвитку на засадах економічного зростання. Проте майже тридцятирічна практика намагання забезпечити сталий розвиток у глобальному світі поки ще не принесла відчутних позитивних результатів: дійсність в основному стала протилежною тим надіям, що покладалися на реалізацію стратегії сталого розвитку. 0

Аналіз теорії сталого розвитку показав, що «концепція сталого розвитку, запропонована на рівні ООН, не надала суттєвого впливу на світовий розвиток. Наукова основа цієї концепції відсутня. Вчення соціального гуманізму створюється дедуктивним методом: від загальної теорії соціоприродного розвитку до соціуму й людини. Із нього випливає науково обґрунтована траєкторія світового розвитку: лібералізм – інтегралізм – соціогуманізм» [10] (виділено нами – О. З.). Загальний висновок зводиться до того, що сьогодні «є всі підстави вважати домінуючий у світі тип економічного розвитку *несталим* (unsustainable)» [11] (виділено нами – О. З.).

Якщо ж критично і сутнісно оцінити головну причину провалів цієї стратегії, то можна вказати на знецінення духовно-морального світу сучасної людини, духовну деградацію, різке зниження духовності людського суспільства насамперед у розвинених країнах, де егоїстичні корисливі інтереси визначають вектор державної суто неоліберальної політики. Це не лише протистоїть об'єднанню зусиль заради загального виживання, але й посилює досить жорстку конкуренцію за ресурси планети.

Теорія ноосфери, у витоків якої стояли В. Вернадський та П. Тейяр де Шарден, розроблялася у форматі природничої науки, коли наукові знання розглядалися як *нова геологічна сила* для перетворення біосфери у ноосферу (сферу розуму), а техніка як втілення наукових знань трактувалася як головний засіб такого перетворення. Наука в основному зводилася до розвитку *інтелекту*, а про духовність майже не згадувалося. Тому «побудова» ноосфери набула актуальної форми *техноосфери*, яка досить швидко підкорила людину, зробила її «гвинтиком» у пануючій зараз соціотехнічній системі. Цим самим були штучно створені реальні умови для наростання тенденції процесу *розлюднення*, де стали досить вміло і майже повсюдно використовуватися технології маніпуляції свідомістю.

Відносно теорії ноосферизму як певної панацеї для побудови щасливого майбутнього людства можна сміливо стверджувати, що в останні роки з'явилася підстава говорити про ноосферу та ноосферизм як про *нову утопію*. Перед нею уже поклоняються як перед новими науковими ідолами. Теперішній ситуації, за думкою В. Кутирьова, відповідає новий погляд на ноосферу: «це вчення з самого початку несло в собі елементи утопії, у ньому перепліталися аксіологічні й онтологічні підходи без будь-якого їх розрізнення; ціннісні характеристики ноогенезу досі є однозначно позитивними, що суперечить діалектиці життя; потрібно розрізнити трактовку ноосфери як утопії й реальний стан ноосфери. Одне не повинно закривати іншого» [12, с. 24]. При реалістичному підході стає цілком зрозуміло, що ноосфера як реальність є штучним середовищем, яке подавляє ареал біологічного буття, забруднює воду, повітря, сприяє опустошенню ґрунту, загальній деградації природного середовища проживання людей і тварин, що викликає *інвалідацію самої людини* [12, с. 25]. Перетворившись у *агресивну техноосферу*, ноосфера поставила у весь зріст проблему співвідношення природного і штучного, розв'язання якої сьогодні стає вкрай важливою щодо виживання/загибелі людства.

Технократична спрямованість концепції сталого розвитку й ноосферизму не викликає сумнівів. Проте автори цих концепцій не хочуть розуміти того, що «технологізм зараз зовсім не перемагає, бо він цього зробити не може за визначенням, а попросту вбиває концептуальну думку. І це ніяка не помилка – це ... *злочин*, що зараз твориться! Освічене людство прощається не просто с концептуальною світоглядною думкою, воно прощається уже з думкою взагалі. На місце думки приходять проста відбірна когнітивна операція, пов'язана з поєднанням-роз'єднанням уже не смислів, а інформаційних знаків, що несуть з собою не більш ніж «так» або «ні». Математика з інформатикою домоглися таки свого: думка зникає в інформаційному сум'ятті, а разом з цим анулюються й смисли» [13, с. 443-444].

За суттю, через процеси технократизму, інформаціоналізму та цифровізації наростає *антилюдність*, а тому заради життє- і людноспасіння вони повинні бути «поміщені» в коридор *духовно-ціннісного смислопошуку* й проведення продуктивних для людини життєстверджуючих реформ-трансформацій кризової дійсності.

Все це дозволяє стверджувати, що в обох вказаних концепціях: сталого розвитку і ноосфери висхідно *не було закладено розуміння першочерговості духовної сфери у цілісній життєдіяльності* господарюючої особистості, глибоко не усвідомлювалося значення і ролі *свідомості для цілісного* продуктивно-благосного розвитку як самої людини, так і суспільства. Розрив між матеріальним і духовним світом не міг в кінці кінців не вилитися в глобальну кризу існування людства. Проте слід чітко розуміти, що саме ті методи діяльності людини, які *ігнорували духовність*, спровокували і сприяли розростанню та поглибленню глобальної кризи. Такі методи не можуть вважатися рятівними для людства. Тому виникла настійна необхідність здійснювати пошук нових шляхів і способів антикризової діяльності, виходячи з трипостасної *духовно-біо-соціальної природи людини*, коли саме *духовність* має стати головною ланкою ланцюга, зачепившись за яку

можна і треба витягувати людство з прірви глобальної неоліберальної кризи.

При цьому ми повинні свідомо віддавати звіт собі у тому, що саме *духовність* визначає статус особистості як суб'єкта, який є не просто носієм культури, але й ініціатором соціальних новацій, що повинні незмінно ґрунтуватися на системі *людських цінностей*. «Духовність відображає у ціннісних формах свідомості та культури *вічні смисложиттєві екзистенційні проблеми людини*, піднімаючи її над своїми еґоїстичними розрахунками і частотністями повсякденного життя. Духовну культуру наповнюють *людські цінності, моральні норми, життєві смисли, соціальні ідеали та ідеології, релігійні погляди*. Вона морально окрашена і пронизана *цінностями*. Вона немислима поза суб'єкт-суб'єктними відносинами, поза спілкуванням. У полі культури світ сприймається не сам собою, а у безпосередньому зв'язку з суб'єктом та його системою *цінностей*» [14, с. 166] (виділено нами – О. З.).

У суто практичному сенсі продуктивні для людини і Природи господарські трансформації не можуть не запліднюватися духовно-культурними цінностями і внутрішніми мотивами, які повинні *передувати* конкретним цілям реформаторських змін. У цьому плані настійно необхідно розуміти, що слід «в інтересах кожного із нас відшукувати шляхи повернення *духовного начала*, в наше індивідуальне та суспільне життя, яке повинно буде включати не лише теоретичне визнання духовності як життєво важливого боку існування, але й заохочення і суспільне схвалення тих видів діяльності, які сприяють розкриттю через переживання переходу до *духовних вимірів дійсності*» [15, с. 180] (виділено нами – О. З.).

Тому зараз вкрай важливо не просто насолоджуватися і тішитися з досягнутого досить високого технологічного рівня розвитку, який через НБІК-конвергенцію та створення штучного інтелекту *уможливило* перетворення *людини в гуманоїдного робота*. Людина повинна робити все для того, щоб і надалі залишатися *самою людиною*. І це є можливим лише в форматі *духовно-морального розвитку*, коли зміниться ціннісно свідомість, коли потенційні коди і зразки *людяності* будуть розгорнуті в повну силу, коли ми *як люди* зуміємо кардинально змінитися через розуміння того, що «свідомість і людська психіка – це щось набагато більше, ніж випадкові продукти фізіологічних процесів в мозку; вони представляють собою відображення космічного розуму, який пронизує все суще. Ми не просто біологічні машини і високорозвинені тварини, але й безмежні поля свідомості, що перевершують простір та час» [16, с. 41-42].

Усе це досить доказово говорить про те, що для управління відродженням національної економіки, а більш широко – народногосподарського комплексу необхідно сформувати цілісну господарську систему, яка б забезпечувала досягнення національних інтересів. Для цього необхідно створити відповідну систему багаторівневого адаптивного управління, здатну забезпечувати ієрархічну цілісність господарства країни. Проте, слід розуміти, що «в сучасних умовах функціонування глобальних процесів стає практично безглуздим вибудовувати політику національного розвитку у концепціях традиційної класичної навіть неокласичної економічної парадигми розвитку. Необхідні нестандартні рішення, які можна знайти у метафізич-

ній і метапросторовій дослідницькій методології» [17, с. 154].

Метафізичний формат створення стратегії національного господарського розвитку вказує на те, що її фундамент повинен будуватися на духовно-моральнісних цінностях, які, в свою чергу, повинні запліднювати цілі такої стратегії. Такий формат є не лише необхідним, але і його загальні контури прорисовуються тим, що ми вже стали на поріг розробки *нової парадигми – духовно-ноосферно-сталого розвитку* [18], розуміння якого дає змогу органічно об'єднати сутнісні моменти концепції ноосфери і сталого розвитку та теорії про трипостасну – духовно-біо-соціальну природу людини. При цьому визначальною фундаментальною засадою такої парадигми є *духовно-моральнісні цінності* цілісної людської діяльності, а практичне розгортання вказаної природи реалізується шляхом благосної *господарської діяльності* як *цілісної* сфери творчо-інноваційного життєстверджуючого смислопошуку і самореалізації особистості у процесі створення якісно інакше можливого людяного майбутнього.

Сутність *духовно-ноосферно-сталого розвитку* можна визначити, виходячи з самої такої назви, де у процесі розвитку органічно поєднуються та взаємодіють три основоположні сфери пізнання-господарювання сучасної людини-особистості: *духовний світ; світ науки і людського розуму; матеріально-технічний світ забезпечення життєдіяльності як сфери перетворення Природи*. При цьому безсумнівним є те, що *енергії духовності* пронизують усі три вказані світи, складають певний особливий повсюдний «клей», що *пропитує і поєднує ці світи в життєтворчу єдність* – господарську дійсність, яка реалізує суть *висхідної синкретичної реальності* в самих найрізноманітніших формах господарювання людини-особистості.

Світ науки і людського розуму, являючись частиною духовного світу, в той же час є *інструментом* *осягнення* духовно-моральнісних цінностей – єдності людяного світу і *приспосовання-перетворення* Природи для потреб людського існування-розвитку. У цьому плані світ науки є похідним від глибинного духовного світу і у ньому проявляється інструментальний розум людини, що включає особливу сферу пристосування її до Природи завдяки розвитку знання, науки і техніки. Матеріально-технічний штучний світ сучасного людського функціонування має своє покликання насамперед у забезпеченні матеріально-технічних умов для такого існування.

Сьогодні зрозуміло, що другий і третій світи достатньо глибоко пізнані людиною і у відповідності з таким пізнанням вона перетворює Природу як природне середовище своєї життєдіяльності. Проте розуміння цілісності реальності-дійсності зовсім недостатньо, виходячи лише з розуміння цих двох світів. Тому завдання осягнення *глибинного духовного світу людини* зараз стає *імперативно-пріоритетним*, бо мова йде про необхідність подолання кризи *техносоціальної* цивілізації, що несе людині *постлюдське майбутнє*, про те, що лише через вдосконалення своєї свідомості та глибинного осягнення-впровадження духовних людяних цінностей у людини може бути майбутнє.

Сучасна кризова ситуація пов'язана з низьким рівнем довіри до влади, тенденцією до зниження рівня соціальної відповідальності, масовим банкрутством підприємств, зростанням рівня безробіття і суттєвим

зменшенням сімейних доходів. Усі ці негативні наслідки бездумного запозичення сценарію шокової терапії досить чітко вказують, що сліпе копіювання схем дії іноземних інституцій наносить пряму шкоду національному розвитку. Тому вибірковий імпорт інститутів управління, що «прищеплюються» до національного культурного середовища, робити «необхідно вкрай обережно і поступово, проводячи селекцію за критерієм стратегічно ефективної комбінаторики власного та зовнішньо привнесеного, що передбачає, як мінімум, сумісність імплантатів із середовищем. Порушення принципу спадковості, в найкращому випадку, може призвести до відторгнення нових цінностей, моделей поведінки, організаційних структур. У найгіршому – до породження і вкоріненості в національний геном економічних химер. Останні не тільки паразитують на суспільних бюджетних фондах й позбавляють частки ресурсів розвитку національне відтворення, а й «обслуговують» канали імпорту надлишкової ентропії, що скидається розвинутими країнами в різних формах на економічну периферію» [19, с. 343-344].

Для виправлення ситуації наростання кризових явищ у національній соціально-економічній системі насамперед доцільно звернутися до глибинного розуміння держави-влади, яка є верховним суб'єктом суспільного управління, має головну місію розробляти і реалізовувати Великий проект національного розвитку. Святе і віковичне покликання держави зводиться до облаштування просторово-часового місця *сумісного* проживання людей, коли кожна людина-особистість має стати *господарем*. Він повинен реалізувати загальне благо, забезпечувати солідарні інтереси, свідомо задавати духовно-ціннісний смисл господарських перетворень на різних рівнях задля того, що «потрібне, дороге та цінне всім людям», котрі мешкають у державі.

Стратегічна суть і спрямованість дій *держави-влади* повинна базуватися саме на її духовно-ідеальних засадах, цінностях, поза якими неможливо говорити про продуктивність антикризових державних заходів, державної соціоекономічної політики. Найбільш важливі завдання держави в антикризовій діяльності зводяться до створення сприятливих умов для повсюдного розгортання *архетипу свободи-відповідальності* та виховання членів суспільства в дусі особистої, соціальної та універсальної відповідальності, осмисленої організації середовища соціального партнерства та довіри, як головного механізму національного відродження.

При розробці та реалізації національної стратегії духовно-ноосферо-сталого розвитку слід визнати, що на перший план виходить головна господарська функція держави – виконання основоположної ролі інноваційного суб'єкту *неодирижизму*, суть якого в умовах кризового глобального світу зводиться до творчо-координуючої діяльності єдиного владно-національного центру в руслі продуктивного впливу на господарські (духовно-соціально-сталі) процеси реформування сучасної цілісної життєдіяльності українського суспільства. Розуміння неодирижизму як визначальної інтеграційної функції держави як єдиного інноваційного владно-господарюючого центру з розробки та реалізації проекту національного відродження зараз стає надзвичайно актуальним як у теоретичному, так і у практичному плані.

Неодирижизм не зводиться лише до впровадження індикативного планування і зростання ролі сучасної держави у економічному розвитку, про що досить аргументовано показав Ф. Фукуяма в одній із останніх своїх монографій «Сильна держава». Зростання цієї ролі повинно відбуватися в рішеннях і діях, спрямованих на забезпечення *симфонії* господарського життя. Держава має розглядатися на зразок ролі диригента в симфонічному оркестрі. Її «м'яка сила» повинна надавати основний імпульс для *гармонійного поєднання* розрізнених зусиль різних господарюючих суб'єктів для забезпечення загальної гармонії господарського розвитку. В деякій мірі така симфонічна майже щоденна діяльність держави добре описана Л. Ерхардом в його книзі «Півстоліття розмислів». І головне полягає в тому, щоб розуміти ту головну місію, яка стоїть нині перед державою і перед кожним громадянином.

Сьогоднішня ситуація в Україні ставить завдання, яке і 60 років тому поставало перед німецьким народом, – *вийти за рамки матеріального*. Як надзвичайно актуально для українців зараз звучать слова Л. Ерхарда, які він виголосив 12 березня 1956 року: «Ми сперечаємося із-за дрібних і незначних щоденних справ, забуваючи про те, що доля поклала на нас особливу місію. Сьогодні мені хотілося для початку достукатися до вашої совісті. Ми ще не видрапалися із халепи, поки що доводиться битися з труднощами сьогоднішнього дня, але слід пам'ятати: наша *сьогоднішня духовна і моральнісна позиція* уже зараз *визначає завтрашнє буття*» і якщо «кожний думає лише про себе і ніхто – про загальну справу! Коли, однак, економічна система – саме так стоїть зараз питання – *втрачає з виду ціле, дозволяє затихнути почуттю відповідальності та повністю забуває про любов до ближнього*, то цій системі не приходить розраховувати на підтримку і визнання. Економічна система повинна бути неідеологізованою в своїх методах, але не в своїх цілях. І у політичному плані є загроза, що ми зіб'ємося не на той шлях, все більше вдосконалюючи державу добробуту, але *повністю зневажаючи людськими відносинами і вихованням почуття відповідальності у економіці і суспільстві*» [20, с. 346, 345] (виділено нами – О. З.).

Функція неодирижизму не визначається традиційно з її спрямуванням на економічне панування, а має переслідувати глибинну мету – *духовно-ціннісного цілісного господарського розвитку*, де економіка, економічна влада служить лише необхідним *засобом* цілісного життєтворчого розвитку. Неодирижизм повинен сприяти розвитку *самоорганізації* різних господарюючих суб'єктів на *всіх рівнях* народногосподарської трансформації, що створить нові можливості для синергетичного ефекту управління за рахунок широкого розвитку просторово-мережєвих інституційних структур і партнерських способів господарювання. Неодирижизм у такому розумінні стає вищим проявом духовно-ідеального в господарському перетворенні матеріального світу: ідеально-свідоме створює бажану картину-проект якісно іншого буття і через неодирижизм такий проект може бути втілений у цілісну життєдіяльність людини. Розуміння та усвідомлення неодирижизму як всезагальної ідеальної діяльності по розробці загальної справи національного відродження – духовно-ноосферо-сталого господарської стратегії та організації її реалізації свідчить про те, що зараз саме неодирижизм стає необхідною визначальною *ціннісною інтегральною функцією-формою сутнісного слу-*

жіння людині та українському народу. Синергійна ефективність неодирижизму держави повинна розглядатися у форматі осягнення цілісного буття і знаходження-затвердження умов-форм реалізації імперативу виживання людини і людства в наявній глобально-кризовій ситуації та посткризовому розвитку України.

Останні досягнення господарськознавчої науки доводять, що інтегральна функція неодирижизму держави має стати ціннісним дороговказом та задати найбільш глибинні засади національної стратегії господарського благосного відродження і розвитку.

Висновки. Більш ніж двадцять років існування незалежної України характеризувалися в основному кризовими соціально-економічними процесами, які віддзеркалювали глобальну кризову ситуацію. Очевидне намагання сліпого копіювання зарубіжних зразків та неоліберальних інститутів не може в принципі привести до комплексного національного розвитку, але ще й сприяло нарощенню ризиків, небезпек, зривів та руйнуванню цілих сфер суспільного відтворення. Головний урок, який повинні винести з такого наявного стану вчені та політики, полягає у тому, що для відродження країни і створення умов для зростання добробуту українського народу потрібна своя національна антикризова управлінська стратегія. В нинішньому жорстко конкурентному глобальному світі у кожного суб'єкта глобальної економіки є свій інтерес і якщо якась країна цього не розуміє, то стає об'єктом зовнішнього впливу. Це обертається для неї занепадом. Порятунком є справа того, хто попадає в біду. Лише через об'єднання власних зусиль і через творчо-відповідальну реалізацію свого національного потенціалу можливе соціально-економічне відродження. При цьому не лише доцільно, але й необхідно розуміти, що держава-влада як головний стратегічний суб'єкт управління трансформаційних перетворень може продуктивно реалізовувати своє покликання розробки та реалізації Великого загального національного проекту через всебічне розгортання своєї неодирижистської ролі, об'єднуючи усіх суб'єктів господарювання задля зростання народного добробуту і створення реальних умов для самореалізації особистостей. У цьому плані слід усвідомити необхідність кардинальної зміни світорозуміння на засадах і принципах новітньої *людно-мірної науки*, яка спрямовується на вивчення внутрішнього духовного світу людини та обґрунтування нової парадигми духовно-ноосферно-сталого розвитку. Саме у цій площині має концентруватися увага наукової вітчизняної спільноти заради визначення і реалізації стратегії виживання українців у глобальному кризовому світі.

Список використаних джерел

1. Булеев И. П., Брюховецкая Н. Е. Социально-экономические проблемы экономики Украины на современном этапе ее развития. *Вісник економічної науки України*. 2018. № 1. С. 11–25.
2. Залознова Ю. С. Економічні та соціальні проблеми розвитку промисловості / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2017. 288 с.
3. Флоренский П. У водоразделов мысли: Черты конкретной метафизики. Москва: АСТ, 2009. 346 с.
4. Хоркхаймер М. Затмение разума. К критике инструментального разума. Москва: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2011. 224 с.

5. Талбот Майкл. Голографическая Вселенная. Москва: Издательский дом «София», 2005. 368 с.

6. Задорожная О. Г. Триалектика как методология познания человеческого хозяйства. *Економічний Вісник Національного гірничого університету*. 2017. № 3 (59). С. 9–22.

7. Задорожная О. Г. Уном человека-личности как исток развертывания очеловечивающегося хозяйства. *Проблеми економіки та політичної економії*. 2018. № 1. С. 21–44.

8. Задорожный Г. В., Задорожная О. Г. Уномика. Прологомены судьбоносной интегральной науки о спасительном развертывании человечности. Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2019. 164 с.

9. Дерлугьян Г. Кризис прежнего, возможности нового. *Развитие и экономика*. 2015. № 12, февр. URL: <http://spkurdyumov.ru/biology/krizis-prezhnego-vozmozhnosti-novogo/>.

10. Голубев В. С. В науке: один против всех – все против одного ... или молчание. URL: <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0001/005d/00012285.htm>.

11. Вебер А. Устойчивому развитию нет разумной альтернативы. *Свободная мысль*. 2016. № 1.

12. Кутырёв В. А. Бытие или ничто. СПб.: Алетейя, 2010. 496 с.

13. Осипов Ю. М. Софиасофские тетради. (Не)Учёные записки. Москва: ТЕИС, 2017. 477 с.

14. Келле В. Ж. Интеллектуальное и духовное начала в культуре. Москва: ИФРАН, 2011. 218 с.

15. Гроф С. Психология будущего: Уроки современных исследований сознания. Москва: ООО «Издательство АСТ» и др., 2003. 458 с.

16. Гроф С., Гроф К. Неистовый поиск себя: Руководство по личностному росту через кризис трансформации. Москва: ООО «Издательство АСТ» и др., 2003. 347 с.

17. Быстряков И. К. Интерпретация идей хозяйствования С. Н. Булгакова сквозь призму современных проблем развития. *Булгаков С. Розмисли. Творча спадщина у контексті ХХІ століття* / за ред. В. Д. Базилевича. Київ: Знання, 2006. С. 149–162.

18. Задорожный Г. В. Духовно-ноосферно-устойчивое хозяйственное развитие как стратегический вектор возрождения украинского общества. Харьков: ВННО имени В. И. Вернадского, 2015. 107 с.

19. Завгородня О. О. Інноваційна динаміка національної економіки: монографія. Дніпропетровськ: Пороги, 2014. 408 с.

20. Эрхард Л. Полвека размышлений: Речи и статьи. Москва: Руссико: Ордынка, 1993. 608 с.

References

1. Buleev I. P., Bryukhovetskaya N. E. (2018). Socio-economic problems of the economy of Ukraine at the present stage of its development. *Visnyk econome science of Ukraine*, No. 1. P. 11–25 [in Ukrainian].
2. Zaloznova Yu. S. (2017). *Ekonomichni ta sotsialni problemy rozvytku promyslovosti* [Economic and social problems of industrial development]. Kyiv, IIE of NAS of Ukraine [in Ukrainian].
3. Florensky P. (2009). *At the watersheds of thought: features of a particular metaphysics*. Moscow, AST [in Russian].
4. Horkheimer M. (2011). *The Eclipse of reason. Critique of instrumental reason*. Moscow, "Canon+" ROOI "Rehabilitation". 224 p. [in Russian].

5. Talbot Michael. (2005). Holographic Universe. Moscow, Publishing house "Sofia". 368 p. [in Russian].
6. Zadorozhnaya O. G. (2017). Trialectic as the methodology of cognition of the human economy. *Economic Herald of the National University hricova*, No. 3 (59), pp. 9-22 [in Ukrainian].
7. Zadorozhnaya O. G. (2018) Unom human personality as the source of the deployment chelovecheskoe economy. *Problems economci poltice Econom*, No. 1, pp. 21-44 [in Ukrainian].
8. Zadorozhnyy V. G., Zadorozhna O. G. (2019). Anamika. Prolegomena fateful integral science of saving humanity deployment. Kharkiv, KNU named after V. N. Karazin. 164 p. [in Ukrainian].
9. Derluguian G. (2015). The Crisis continues, the possibility of a new. Retrieved from <http://spkurdyumov.ru/biology/krizis-prezhnego-vozmozhnosti-novogo/> [in Russian].
10. Golubev V. S. The science: one against all – all against one...or silence. Retrieved from <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0001/005d/00012285.htm> [in Russian].
11. Weber A. (2016) Sustainable development there is no reasonable alternative. *Free thought*, No. 1 [in Russian].
12. Kutyrev V. A. (2010) Being or nothingness. SPB., Aletheia. 496 p. [in Russian].
13. Osipov Yu. M. (2017). Sofiasophie notebook. (Not)scientific notes. Moscow, TEIS. 477 p. [in Russian].
14. Kelly V. J. (2011). Intellectual and spiritual origins in the culture. Moscow, IPHRAS. 218 p. [in Russian].
15. Grof S. (2003) Psychology of the future: Lessons from modern consciousness research. Moscow, OOO "Publisher AST", etc. 458 p. [in Russian].
16. Grof S., Grof K. (2003). Frantic search yourself: a Guide to personal growth through the crisis of transformation. Moscow, OOO "Publisher AST", etc. 347 p. [in Russian].
17. Bystryakov I. K. (2006). Interpretation of the ideas of management S. N. Bulgakov through the prism of contemporary problems of development. *Bulhakov S. Rozmysly. Tvorchya spadshchyna u konteksti XXI stolittia* [Bulgakov S. Razmysli. Tvorchya spadshchyna have context the twenty-first century]. Kyiv, Znannia. (pp. 149-162) [in Russian].
18. Zadorozhnyy V. G. (2015). Spiritual-noosphere-sustainable economic development as a strategic vector of the revival of Ukrainian society. Kharkov, UNNAO named after V. I. Vernadsky. 107 p. [in Ukrainian].
19. Zavgorodny O. (2014). Innovacin dinamka national economy: monograph. Dnipropetrovsk, Porohy. 408 p. [in Ukrainian].
20. Erhard L. (1993). The Century of reflection: Speeches and articles. Moscow, Russia: Ordynka. 608 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 31.01.2020
Прийнято до друку 14.04.2020

Формат цитування:

Задорожна О. Г. Методологічні засади управління розробкою стратегії духовно-ноосферо-сталого господарського антикризового розвитку. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 1 (38). С. 176-182. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1\(38\).176-182](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1(38).176-182)

Zadorozhnaya O. G. (2020). Methodological bases of management strategies for the spiritual-noosfero-sustainable anticrisis economic development. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (38), pp. 176-182. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1\(38\).176-182](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1(38).176-182)